

Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine Yönelik Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi *

Davut GÜREL¹

Geliş Tarihi: 24.08.2016

Kabul Ediliş Tarihi: 12.12.2016

ÖZ

Eğitim bireyin davranışlarında istenilen yönde değişim gerçekleştirmeyi amaçlar. Bunu yaparken bireyi kişisel, sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda gerekli bilgi ve donanımına sahip olarak yetiştirmeyi de hedefler. Bu çalışmada, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 2015–2016 yılından itibaren ilköğretim 4.sınıfta verilmeye başlanan İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırma, olgu bilim deseninde yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örneklem yöntemine göre seçilmiş Bartın il merkezinde bulunan devlet okullarında ve özel okullarda görev yapan toplam 10 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmada, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi iyi, bilgili ve değer sahibi vatandaşların yetiştirilmesi amacıyla verilen eğitim olarak tanımladığı, Türkiye’de verilen vatandaşlık eğitiminin kesinlikle gerekli olduğu fakat başarılı bir eğitimin verilemediği, sınıf öğretmenlerinin çoğunun, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise bir kısmının kendini vatandaşlık eğitimi açısından yeterli görmediği bulgularına ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İnsan hakları, demokrasi, vatandaşlık eğitimi.

A Reciprocal Review on Opinions of Form Teachers and Social Studies Teachers on the Human Rights, Citizenship and Democracy Course Provided at the 4th Grade of Primary School

ABSTRACT

Qualitative research method was employed in this study to identify opinions of form teachers and social studies teachers on the 4th grade Human Rights, Citizenship and Democracy course, and to be able to carry out an in-depth research on the subject. Data were obtained through semi-structured interviews in scope of the research. Content analysis was used in the research. The study group of the research consists of 10 teachers, who work at state schools and private schools located in the city center of Bartın. According to the findings obtained in scope of the research, it has been observed that both social studies teachers and form teachers define civic education as the education given

* Bu makale, 15. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu’nda (11-14 Mayıs 2016, Muğla/Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

¹ Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: gureldavut@gmail.com

with a view to train good, knowledgeable and virtuous citizens. In addition, teachers have been found out to think that civic education given to teachers in Turkey is absolutely crucial, but the education given is not successful.

Keywords: Human rights, democracy, civic education.

GİRİŞ

Devlet kavramı ortaya çıktığından bu yana her devlet, kendi istediği niteliklerde vatandaşlar yetiştirmeye çalışmıştır. Böylelikle devlet kavramı vatandaş kavramının ortaya çıkmasına, vatandaş kavramı da vatandaşlık eğitimi kavramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Çürük, 2015). Modern günümüz toplumlarında ihtiyaç duyulan vatandaşların eşitlik, çoğulculuk, hukuk, evrensel insan hakları ve özgürlüklerin farkında olmaları ve onları doğru şekilde yorumlayabilmeleri beklenir. Ayrıca vatandaşların görev ve sorumluklarının neler olduğunu bilmesi, haklarını koruması ve onları geliştirilmesi için çaba harcaması her vatandaşın temel sorumluluğudur (Audigier, 2000). Antik Yunan'dan günümüze kadar geçen sürede ülkelerin sahip oldukları eğitim kurumları, bilinçli yurttaşlar yetiştirilmesi adına en önemli görevi üstlenen kurumlar olmuşlardır. Bu eğitim kurumlarında yetiştirilecek bireylere yurttaşlığın temeli olan sorumluluk bilinci ve yurttaşlık erdemi verilmelidir (Heater, 2007). Bu erdem ve sorumluluk bilincinin verilebilmesi için görev ve sorumluluklarının bilincinde, gerekli yurttaşlık erdemine sahip öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Yurttaşlık, kavram olarak bireyle devlet arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir (Özcan, 1985). Bu ilişki, birey ile vatandaş arasındaki hukuksal bağla ilgilidir, etnik bir kökenle (Kepenekçi, 2008) veya bir başka değişken ile ilgili değildir. Bireylerin bu hukuksal bağla ilgili gerekleri yerine getirebilmeleri için yurttaşlık eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır. Yurttaşlık eğitimi, özgüveni ve özsaygısı yüksek, farklılıklara saygılı, hak ve sorumluluklarını bilen, yaratıcı ve eleştirel düşünebilen, sorgulayıcı, değişime ayak uydurabilen bireyler yetiştirmeyi hedefler (Acun ve diğ., 2010; Ersoy, 2007). Günümüz dünyasında bilimsel, sosyal ve kültürel değişimlerin çok hızlı olması, küreselleşme olgusunun iyice hissedilmesi bu değişimleri takip edebilecek ve bunlara ayak uydurabilecek bireyler yetiştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Ulusların yaşadıkları siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler vatandaşlık eğitimi ile ilgili önemli değişimlere de sebep olabilmektedir (Çürük, 2015; Ersoy ve Öztürk, 2015). Ülke olarak iyi bir geleceğe ve demokratik bir topluma sahip olunması iyi vatandaşların yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır. İyi vatandaşların yetiştirilmesi vatandaşlık eğitimine gereken önemin verilmesini gerekli kılmaktadır (Çürük, 2015). Okullarda verilen vatandaşlık eğitiminin temel amacı "iyi vatandaş" yetiştirmektir (Duman, Karakaya ve Yavuz, 2001; Keskiner, 2003). Bu amacı devletler, vatandaşlık eğitimi dersi ile bir plan ve program dâhilinde yerine getirmektedir (Akdağ ve Taşkaya, 2011). Her ne kadar bu amaç bir müfredat aracılığıyla veriliyor olsa da vatandaşlık, informal yollarla da öğrenilen bir süreçtir (Ersoy, 2007). Bu nedenle bireylerin iyi birer

vatandaşlar olarak yetişmelerinde bireyin ailesi, çevresi ve okul ortamında öğretmenlerin rol model olabilecek davranışları oldukça önemlidir.

Türkiye'de eğitim kurumlarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili konuların ilköğretim düzeyinde uzun yıllar sosyal bilgiler dersi kapsamında verildiği görülmektedir (Doğanay, 2004). Bu dersin temel yaklaşımlardan birinin “vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler” olması, sosyal bilgiler eğitiminin temel amaçlarından birinin ihtiyaç duyulan nitelikte vatandaşların yetiştirilmesi olduğu anlaşılır (Barr, Barth ve Shermis, 2013). Günümüzde siyasi, ekonomik ve teknolojik değişimlerin yanı sıra küreselleşme olgusu, etnik ve bölgesel çatışmalar, mültecilik, çevre sorunları ve ırkçı söylemler vatandaşlık eğitiminin güncel çalışma alanlarından biri olmasında etkili olmuştur. Aktif, haklarını ve sorumluluklarını bilen, çevreye duyarlı, bölgesel ve küresel olayların farkında olan, demokrasinin gerekliliğine ve önemine inanan yurttaşların yetiştirilmesi öncelikle bu yeterliklere sahip, bilinçli öğretmenlerle mümkün olabilecektir.

Ülkelerin ihtiyaçları ve yaşanan gelişmeler, uyguladıkları vatandaşlık eğitim müfredatlarını da etkilemektedir. Bazı ülkelerde uzun sürede müfredat değişimleri yaşanırken bazılarında daha kısa sürede yeni müfredatlar oluşturulduğu görülmektedir (EURYDICE, 2012). Türkiye, müfredat değişikliklerinin en sık yaşandığı ülkelerden birisidir. Türkiye'de müfredat değişikliklerinin 1924'te başlayıp 1936, 1948, 1968, 1998 ve 2005 yıllarında yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de bu değişimlerin sık yaşanmasında, mevcut müfredatın uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, değişen öğrenci ve öğretmen ihtiyaçları, bilim alanındaki gelişmeler ve toplum yapısındaki değişimlerin etkili olduğu söylenebilir (Şahin, 2009; Tay ve Baş, 2015). Türkiye'de müfredatla birlikte en çok değişim yaşanan alanlardan birisi vatandaşlık eğitimidir.

Türkiye'de vatandaşlık eğitimi ile ilgili ilk gelişmeler 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile başlar. Vatandaşlık eğitimine yönelik ilk dersler ise 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'nda Müsahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleridir. 1., 2. ve 3. sınıfta Müsahabat-ı Ahlakiye, 4. ve 5. Sınıflarda ise Malumat-ı Vataniye konularına yer verilmiştir. Bu derslerin amacı programda, gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı oldukları için haklarını ve görevlerini tanıtmak ve sahip olmaları gereken ahlaki esasları öğretmek olarak ifade edilmiştir (Arslan, 2011). Daha sonraki dönemlerde vatandaşlık eğitimi ile ilgili dersler programlarda, Yurt Bilgisi (1926–1936), Yurttaşlık Bilgisi (1948), Vatandaşlık Eğitimi (1968) adları altında ilkökul kademesinde verilmiştir. 1995–96 öğretim yılında ise Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi adıyla 8.sınıflarda okutulmuştur. 1997–98 öğretim yılında hem 8.sınıfta hem 7.sınıfta verilmiştir. 2005 yılında programdan çıkartılmış, 2010–11 öğretim yılında 8.sınıfta haftada bir saatlik seçmeli ders olarak yeniden verilmeye başlanmış (Coşkun Keskin ve Keskin, 2009; Sağlam ve Hayal, 2015), 14/09/2010 tarihli 126 sayılı kararla ise Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi adıyla ilköğretim 8. sınıfta zorunlu ders olarak verilmiştir. Fakat daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan 25/06/2012 tarih ve 69 sayılı kararla ilkökul İnsan Hakları, Yurttaşlık ve

Demokrasi Dersi Öğretim Programı adı altında 2015–2016 yılından itibaren ilkokul 4.sınıfta verilmeye başlanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye’de ilk kez uygulanacak olan 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik olarak sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri karşılıklı incelenecektir.

Bu araştırmada, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4.sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine yönelik görüşlerinin karşılıklı olarak derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın amacı kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

- Sizce vatandaşlık eğitimi nedir?
- Sizce Türkiye’de vatandaşlık eğitimi başarılı bir şekilde verilebiliyor mu, neden?
- Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersinin önemi konusunda ne düşünüyorsunuz?
- Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersinin 4. Sınıfta verilmesini nasıl karşılıyorsunuz, neden?
- Kendinizi vatandaşlık eğitimi açısından yeterli görüyor musunuz? Neden?
- Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersi öğretiminde ne gibi sorunlar yaşanmaktadır?

YÖNTEM

Bu araştırmada sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin 4. sınıf Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersine yönelik görüşlerini belirlemek ve konuyla ilgili derinlemesine bir araştırma yapabilmek için nitel araştırma yöntemi ve bu yöntemin desenlerinden “olgubilim” deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseninde, farkında olduğumuz fakat ayrıntılı bilgi sahibi olmadığımız olaylar, deneyimler, algılar ve yönelimler gibi konulara odaklanılmaktadır. Olgubilim deseninde kullanılan veri kaynakları olguyu yaşayan ve bunu dışı vurabilecek birey veya gruplara odaklanmayı gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu amaçla, çalışmada ilk kez 4. sınıf Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersine girecek olan sınıf öğretmenleri ve daha önce bu dersi Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi adı altında 8. sınıfta vermiş olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır.

Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasının amacı, bu tekniğin önceden hazırlanmış protokole göre yapılmakta olup araştırmacıya sistematik ve karşılaştırılabilir bilgiler sunmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşmeler öncesi yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış ve üç uzmanın görüşü alınarak kapsam geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bir dil uzmanı tarafından görüşme formu kontrol edilmiştir. Görüşme formunun pilot uygulama yapılarak alternatif soru kullanımları belirlenmiş ve altı açık uçlu sorudan oluşacak şekilde forma son hali verilmiştir. Araştırmada güvenilir veriler elde etmek için katılımcıların güvenini sağlamaya ve görüşme ortamının uygunluğuna gerekli özen gösterilmiştir. Görüşmeler araştırmacının kendisi tarafından

yapılmıştır. Yapılan bu görüşmeler, katılımcıların da onayı alınarak, daha sonra transkript edilmek üzere ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. ,

Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizinin kullanılmasının amacı, verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşabilmektir. Verilerin kavramsallaştırılmasının ardından bunların sistematik olarak düzenlenmesi ve açıklayıcı temaların oluşturulması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Veriler toplandıktan sonra kodlamalar yapılmış, kodlamalar yapılırken bağımsız dış denetçilerden de yardım alınmıştır. Kodlayıcılar arasında uyum olması gözetilmiş bunun için Miles ve Hubberman'ın (1994), [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılmıştır. Buna göre $[203/(203+50) \times 100]$ kodlayıcılar arasındaki uyum yaklaşık % 80 bulunmuştur.

Araştırmanın çalışma grubunu, amaçlı örneklem yöntemlerinden ‘ölçüt örneklem’ e göre seçilmiş Bartın il merkezinde bulunan devlet okullarında ve özel okullarda görev yapan toplam 10 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin seçilmesindeki ölçüt, sosyal bilgiler öğretmenleri için daha önce vatandaşlık eğitimi ile ilgili bir dersi vermiş olması, sınıf öğretmenleri için ise böyle bir dersi ilk kez veriyor olmasıdır. Çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerinden cinsiyeti erkek olanları SNFE1, SNFE2., kadın olanları ise SNFK1, SNFK2... olarak kodlanmıştır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinden ise cinsiyeti erkek olanlar SOSE1, SOSE2., kadın olanları ise SOSK1, SOSK2... olarak kodlanmıştır. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğüne dair bir kural bulunmayıp araştırmanın geçerlik ve anlamlılığı, elde edilen bilginin zenginliğine bağlıdır (Patton, 2014).

Çalışmada yer alan öğretmenlerin demografik bilgilerine ilişkin bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. *Katılımcıların Demografik Özellikleri*

Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kadın	5	50
	Erkek	5	50
Kıdem	1–5 yıl	3	30
	6–10 yıl	2	20
	11–15 yıl	2	20
	16–20 yıl	2	20
	21 ve üstü	1	10
Branş	Sınıf Öğretmeni	5	50
	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	5	50

Tablo 1’de verildiği üzere araştırmada 5’i (%50) kadın, 5’i (50) erkek olmak üzere toplam 10 sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeni yer almıştır. Katılımcıların 3’ü (%30) 1–5 yıl; 2’si (%20) 6–10 yıl; 2’si (%20) 11–15 yıl; 2’si (%20) 16–20 yıl ve 1’i (%10) 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu görülmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde çalışmada elde edilen verilere bağlı olarak ulaşılan kod ve temalara/kategorilere yer verilmiş, öğretmenlerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Yaptıkları Tanımlar

Kategoriler	Kodlar	Sınıf	Sosyal Bilgiler
		Öğretmenleri	Öğretmenleri
		<i>f</i>	<i>f</i>
İyi Vatandaş	Haklarını Bilen	3	3
	Örgütlenebilen	2	-
	İnsancıl	2	1
	Yardımsaver	2	1
	Aktif	2	1
	Demokratik	1	1
	Eşitlikçi	1	-
	Uyumlu	1	1
	Ülkesine Duyarlı	1	-
	Saygılı	1	3
	Bilgili	1	2
	Faydalı	1	1
	Eğitilmiş	-	3
	Toplam	18	17
Bilgili Vatandaş	Aktif	2	2
	Bilinçli	2	2
	Eleştiren	2	2
	Empati Sahibi	2	-
	Gözlemleyen	2	-
	Duyarlı	2	-
	Özgürlükçü	2	1
	Saygılı	2	-
	Haklarını Bilen	2	4
	Oy Kullanan	2	-
	Sağduyulu	2	1
	Akılcı	2	-
	Farklı Kaynakları Kullanan	2	1
	Sorumluluk Sahibi	1	3
	Değişime Açık	1	1
	Uyumlu	-	1
Öngörülü	-	1	
Toplam	26	22	

	Adalet	3	-
	Eşitlikçi	3	1
	Saygılı	2	3
	Paylaşımçı	2	-
	Kurallara Uyan	2	2
	Vicdan Sahibi	2	1
Değer	Hoşgörülü	1	-
Sahibi Vatandaş	Vatanperver	1	1
	Empati Sahibi	1	-
	Ahlaklı	1	1
	Görev Bilincinde	-	1
	Olan		
	Toplam	18	10

Tablo 2’de katılımcıların vatandaşlık eğitimini tanımlarken kullandıkları kategori ve kodlara yer verilmiştir. Katılımcıların vatandaşlık tanımını yaparken İyi Vatandaş, Bilgili Vatandaş ve Değer Sahibi Vatandaş kategorilerini kullanarak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların bu kavramları açıklamak için kullandıkları kodların ise genel olarak benzer olmasına rağmen branşlara göre farklılaştığı görülmektedir.

Tablo 2’ye göre, Öğretmenlerin ‘‘İyi Vatandaş’’ teması için kullandıkları kodlar branşlara göre farklılaşmaktadır. Sınıf öğretmenleri ‘‘İyi Vatandaş’’ teması için 18, sosyal bilgiler öğretmenleri ise toplam 17 kod kullanmıştır. Bu kodlardan sınıf öğretmenlerinin en çok *Haklarını Bilen* kodunu kullandığı sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise bu kodun yanı sıra *Eğitilmiş* kodunu kullandığı görülmektedir. Ayrıca, *Eğitilmiş* kodunu sınıf öğretmenleri hiç kullanmazken sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise *Örgütlenebilen*, *Eşitlikçi* ve *Ülkesine Duyarlı* kodlarını kullanmadıkları görülür. Bu temaya ilişkin birkaç görüş şöyledir:

‘‘Vatandaşlık eğitimi; kendi haklarını bilip buna göre davranan, aynı zamanda bu düşüncelerle, karşı tarafın haklarını da düşünen bireylerin ortaya çıkmasını sağlayan eğitimidir.’’ [SNFK1]

‘‘Bireylerin hak ve sorumluluklarının öğretildiği eğitimidir.’’ [SOSE3]

Öğretmenlerin ‘‘Bilgili Vatandaş’’ temasında sınıf öğretmenleri 26 kod kullanmışken sosyal bilgiler öğretmenleri 22 kod ile bilgili vatandaşı açıklamıştır. Katılımcıların 8 farklı kod kullandıkları görülmektedir. Buna göre *Uyumlu* ve *Öngörülü* kodlarını sınıf öğretmenleri kullanmazken sosyal bilgiler öğretmenlerinin *Akılcı*, *Oy Kullanan*, *Saygılı*, *Empati Sahibi*, *Gözlemleyen* ve *Duyarlı* kodlarını kullanmadıkları görülmektedir. Bu kategoriye ilişkin birkaç görüş şöyledir:

‘‘Bilgili vatandaş, vatandaşlık hak ve görevlerinin farkında olabilmelidir.’’ [SNFK2]

“Bilgili vatandaş; haklarını kullanmayı bilen, sorumluluklarının farkında olan ve kimsenin hakkına saldırmayan kişilerdir.”
[SOSE2]

Sınıf öğretmenleri “Değer Sahibi Vatandaş” kategorisinde toplam 18 görüş belirtmişken sosyal bilgiler öğretmenleri 10 görüş belirtmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değer sahibi vatandaş tanımlarken *Adalet*, *Paylaşımçı*, *Hoşgörülü* ve *Empati Sahibi* olma gibi sıfatları kullanmadığı; sınıf öğretmenlerinin ise *Görev Bilincinde* olma kodunu kullanmadıkları görülmektedir. Bu kategoriye ilişkin katılımcıların birkaç görüşü şöyledir:

“ Doğru ile yanlış ayırt edebilmeli ve tarafsız bir şekilde doğrunun yanında olmalıdır. Kişisel farklılıklara saygı duymalıdır. Bunlar dışında milli değerlere de her zaman sahip çıkabilmelidir.” [SNFK3]
“ Sorumluluk sahibi, vatanını seven, hoşgörülü, paylaşımçı, ayırım yapmayan, farklılıklara saygı gösterendir.” [SOSK2]

Araştırmaya katılan öğretmenlerin, “Sizce Türkiye’de vatandaşlık eğitimi başarılı bir şekilde verilebiliyor mu, neden?” sorusuna yönelik verdikleri cevaplar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Vatandaşlık Eğitiminin Başarılılığına İlişkin Görüşler

Kategoriler	Kodlar	Sınıf	Sosyal	Bilgiler
		Öğretmenleri	Öğretmenleri	
		<i>f</i>	<i>f</i>	
Başarısız	Yüzeysel Eğitim	1		1
	Soyut Kavramlar	2		1
	İletişim Problemleri	1		1
	Terör Olayları	1		1
	Öğretmen Yetersizliği	2		1
	Sistem Değişiklikleri	1		-
	<i>Toplam</i>		9	

Tablo 3’e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminin başarılılığına ilişkin görüşlerinin tek kategoride toplandığı görülmektedir. Öğretmenlerin “Başarısız” kategorisi altında toplam altı kod kullandığı bu kodlardan *Öğretmen Yetersizliği* ve *Soyut Kavramlar* kodunun en yüksek frekansa sahip olduğu, *Sistem Değişiklikleri* kodunun ise sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından kullanılmadığı görülmektedir. Bu kategorilere ilişkin birkaç görüş şu şekildedir:

“ Bence, vatandaşlık eğitimi Türkiye’de başarılı bir şekilde verilemiyor. Sebebi ise şimdiye kadar eğitim sisteminin çok kere değişmesi bununla beraber oturmuş ve başarılı sonuçlar aldığımız bir eğitim sistemimizin olmamasıdır. Eğer vatandaşlık eğitimi

ülkemizde doğru bir şekilde verilmiş olsaydı ülkede ki çoğu sorun olmayabilirdi (kadın cinayetleri, çocuk istismarları, siyasi olaylar vb.). Çünkü vatandaşlık eğitimini iyi almış birey ne kendine ne de başkasına zarar vermemesi gerektiğini, ahlaki değerleriyle bütünleştirerek biliyordur zaten.” [SNFK3]

“Verilmiyor. Türkiye’de değerler gittikçe eriyor. Vatandaşlık dersi ortaokuldan kaldırılıyor. Basın yayın hep vatandaşı olumsuz etkiliyor. Karakter eğitimi yok. Gençliğin içi boşaltılmış. Bence bilerek yapılan şeyler.” [SOSE2]

“Çok iyi olduğunu düşünmüyorum. Bugün meclisin bile hali ortada. Demokrasiyi uygulayıp seçimle iş başına gelmiş insanlar bile, üç oturumdan bir tanesinde yumruk yumruğa geliyorlar. O yüzden başarılı olduğumuzu düşünmüyorum.” [SOSK1]

Tablo 4. Vatandaşlık Eğitiminin Önemine İlişkin Görüşler

Kategoriler	Kodlar	Sınıf	Sosyal Bilgiler
		Öğretmenleri	Öğretmenleri
		<i>f</i>	<i>f</i>
Önemli	Bilinçli Vatandaş Yetiştirme	1	1
	Hayata Hazır Vatandaş Yetiştirme	2	1
	Demokratik Vatandaş Yetiştirme	1	1
	Saygılı Vatandaş Yetiştirme	1	1
	Problem Çözebilen Vatandaş Yetiştirme	2	1
	Sorumlu Vatandaş Yetiştirme	1	-
	Haklarını Bilen Vatandaş Yetiştirme	9	5
	<i>Toplam</i>		

Araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminin önemine ilişkin belirttikleri görüşler tablo 5’te gösterilmiştir. Öğretmenlerin hepsi vatandaşlık eğitiminin önemli olduğunu düşünmektedir. “Önemli” teması altında sınıf öğretmenleri toplam 9; sosyal bilgiler öğretmenleri ise 5 kod kullanmıştır. Tabloya göre *Hayata Hazır Vatandaş Yetiştirme* ve *Problem Çözen Vatandaşlar Yetiştirme* kodlarının sınıf öğretmenleri tarafından en çok kullanılan kodlar olduğu, *Sorumlu Vatandaş Yetiştirme* ve *Haklarını Bilen Vatandaş Yetiştirme* kodlarının ise sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından kullanılmadığı görülmektedir. Bu temaya ilişkin birkaç görüş şu şekildedir:

“ Bu dersin çok önemli bir ders olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlar sosyal hayatlarında birçok problemle karşılaşurlar, bu problemleri çözebilmek için hayatın içinden sosyal bilgilere ihtiyaçları vardır. Bu ders de tam olarak sosyal hayatta karşımıza çıkan problemlerde haklarımızı nasıl kullanacağız veya sorumluluklarımız neler? Bu soruların cevabı olacağı için önemli bir derstir.” [SNFE3]

“ Ders olmasa da bu konuları her ülkenin, bünyesinde olması istenilen özelliklerdir. Bu dersin önemli olduğunu tabii ki düşünüyorum.” [SNFE1]

“Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları Dersi güçlü, gelişmiş ve huzurlu bir ülkenin temelini oluşturacaktır.” [SOSK2]

Tablo 5. Vatandaşlık Eğitiminin 4. Sınıfta Verilmesine İlişkin Görüşler

Kategoriler	Kodlar	Sınıf	Sosyal Bilgiler
		Öğretmenleri	Öğretmenleri
		<i>f</i>	<i>f</i>
Olumlu	Kritik Dönem	3	3
	Değer Öğretimi	-	1
	<i>Toplam</i>	4	6
Olumsuz	Daha Alt Sınıfta Verilmeli	3	4
	Soyut Konu İçeriği	1	3
	Orta Okulda Verilmeli	1	1
	Sosyal Bilgiler Öğretmeni Vermeli	1	1
	<i>Toplam</i>	6	9

Öğretmen adaylarının İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin 4. Sınıfta verilmesine ilişkin belirttikleri görüşler Tablo 5’te verilmiştir. Tablo 5’e göre öğretmenlerin görüşleri “Olumlu” ve “Olumsuz” olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. “Olumlu” kategorisinde sınıf öğretmenleri 4; sosyal bilgiler öğretmenleri ise 6 kod kullanarak görüşlerini belirtmişlerdir. Bu kategoride yer alan *Değer Öğretimi* kodunu sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullanmadıkları görülmektedir. Bu kategoriye ilişkin bir görüş şöyledir:

“ Dördüncü sınıfta verilebilir. Ancak; sorumluluk, hak, eşitlik gibi soyut konuları anlamada zorluk yaşayacaklardır. Yedinci ve ya sekizinci sınıfta tekrar, vatandaşlık bilgisi dersine ihtiyaç duyulacaktır.” [SOSE1]

“Olumsuz” kategorisinde ise sınıf öğretmenleri görüşlerini toplam 6; sosyal bilgiler öğretmenleri ise 9 kod kullanarak belirtmişlerdir. Bu kodlardan en çok frekansa sahip olanın *Daha Alt Sınıfta Verilmeli* kodu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte *Soyut Konu İçeriği* kodu en çok sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından kullanılmıştır. Bu kategoriye ilişkin katılımcılardan bir kaçının görüşü şöyledir:

“ Bu ders basitten zora doğru parçalara ayrılıp verilmeli. Bazı açıdan yaşları gereği soyut bir o kadar da sıkıcı gelebilir öğrencilere.” [SNFK2]

“Dördüncü sınıf erken. Soyut kavramlara çocukların erişemediğini görüyorum. Eğitimciler, pedagoglar bu konu üzerinde çalışmalı ve en uygun sonuca ulaşmalı. Ders olmadan

dahi, bu dersin içeriğini çocuklara uygulamalar yoluyla kazanım şeklinde de verebiliyoruz.” [SNFE1]

“4. Sınıf müfredatı hakkında bilgi sahibi değilim. Ancak 8. Sınıflarda okutulduğu gibi soyut konulardan oluşuyor ise, bu yaş grubu öğrencilerinin çok kavrayabileceğini düşünmüyorum. Bunun yanı sıra vatandaşlık bilincinin erken yaşlardan itibaren okullarda verilmeye başlanması ortaokul döneminde devam ettirilmesi gerektiğini düşünüyorum.” [SOSK2]

Tablo 6. Öğretmenlerin Vatandaşlık Eğitimi Yeterliliklerine Betimsel Veriler

Branş	Alan Bilgisi		Pedagojik Eğitim	
	Yeterli	Yetersiz	Yeterli	Yetersiz
Sınıf Öğretmenleri	1	4	3	2
Sosyal Bilgiler Öğretmenleri	3	2	3	2
<i>Toplam</i>	5	5	5	5

Araştırmaya katılan öğretmenlerin kendilerini vatandaşlık eğitimine yönelik yeterli olup olmadıklarına ilişkin görüşleri Tablo 6’da verilmiştir. Tabloya göre araştırmaya katılan 5 sınıf öğretmeninden 1’i kendini alan bilgisi açısından yeterli; 4’ü ise yetersiz görmüştür. Katılımcılardan 3’ü pedagojik açıdan kendini yeterli; 2’si ise yetersiz değerlendirmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise hem alan bilgisi hem de pedagojik eğitim açısından katılımcıların 3’ü kendini yeterli 2’si yetersiz olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Konuya ilişkin birkaç görüş şu şekildedir:

“ Hayır. Çünkü alan bilgisi olarak, üniversitede bu konuda herhangi bir eğitim almadım. Pedagojik olarak ise yeterli olduğumu hiçbir zaman düşünmedim. Eğitim Fakültesi’nde okumama rağmen bu konudaki alanlarda gereken önemin verilmediğini düşünüyorum.” [SOSK2]

“ Alan bilgisi olarak da pedagojik olarak da yeterli olduğumu düşünmüyorum. Çünkü bu konuda yeterli eğitim verilmedi.” [SNFK1]

“ Alan bilgisi olarak, yeterli olduğumu da düşünmüyorum. Çünkü bu konuda herhangi bir ders verilmedi bizlere hizmet içi eğitimler verilebilir. Kendimi pedagojik açıdan ise yeterli görüyorum, öğrencilere neyi nasıl anlatacağımı, onlara nasıl yaklaşacağımı biliyorum. Bu konuyla ilgili kendimi geliştirirsem pedagojik olarak bir sıkıntı çekeceğimi düşünmüyorum.” [SNFK3]

“Kendimi vatandaşlık eğitimi açısından yeterli görmüyorum çünkü üniversite de böyle bir ders almadım dersane döneminde aldım ancak o da yeterli değil. Kendi branşımda yeterli

görüyorum. Ancak bu dersle ilgili bir eğitim almadığım için kendimi alan bilgisi açısından yetersiz görüyorum. Kendimi pedagojik olarak ise yeterli görüyorum.” [SNFE3]

Tablo 7. Öğretmenlerin Kendilerini Geliştirmeye Yönelik Yaptıkları Faaliyetler

Faaliyetler	Sınıf	Sosyal Bilgiler
	Öğretmenleri	Öğretmenleri
	<i>f</i>	<i>f</i>
Literatür Tarama	1	3
Kıdemli Öğretmen Yardımı	3	3
İnternet	2	2
Ders Kitapları	1	1
Makale	-	2
Konferanslar	1	1
TV Programları	1	1
Taslak Program	2	-
<i>Toplam</i>	11	13

Araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitimine yönelik olarak kendilerini geliştirmek için yaptıkları faaliyetlere ilişkin görüşler Tablo 7’de gösterilmiştir. Sınıf öğretmenlerini kendilerini geliştirmek için yaptıkları faaliyetlere ilişkin kullandıkları kodların toplam frekansı 11; sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise 13’tür. Tabloya göre sınıf öğretmenlerinin en çok yaptığı faaliyet *Kıdemli Öğretmen Yardımı* aldığı, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise *Kıdemli Öğretmen Yardımı* dışında *Literatür Tarama* yaptığı görülmektedir. Sınıf öğretmenleri konuyla ilgili olarak *Makale* kodunu kullanmazken sosyal bilgiler öğretmenlerinin *Taslak Program* kodunu kullanmadığı görülmektedir. Katılımcıların kendilerini geliştirmek için yaptığı faaliyetlere yönelik belirttiği birkaç görüş şu şekildedir:

“Kendimi geliştirmek adına genellikle eğitim ve çocuk gelişimi ile ilgili seminerlere (konferans) katılmaya çalışıyorum.” [SOSK2]

“ Kendimi bu konuda geliştirmek için, araştırmalar yapıyorum, programı inceliyorum kendimden daha kıdemlilerden bilgiler almaya çalışıyorum. Bunun dışında kitap olmadığı ve hizmet içi eğitim verilmediği için başka çalışmalarım olmuyor.” [SNFK3]

“ Üniversite hocalarımla hala görüşüyorum. Hoca olan arkadaşlarıma ulaşmaya çalışıyorum. Onların makalelerini yakından takip ediyorum. Mümkün olduğunca konferanslara katılıyorum...” [SOSK1]

“ Konuyla ilgili kendimi geliştirmek için internet ve taslak programdan yararlanıyorum bir kitap verilmediği için.” [SNFE3]

Tablo 8. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine İlişkin Sorunlar

Kategoriler	Kodlar	Sınıf	Sosyal
		Öğretmenleri	Bilgiler
		<i>f</i>	<i>f</i>
Öğretmen	Öğretmen Bilgi Eksikliği	1	2
	Öğretmen Yetersizliği	1	-
	<i>Toplam</i>	2	2
Materyal	Kaynak Yetersizliği	3	2
	Materyal Azlığı	2	-
	<i>Toplam</i>	5	3
Ders	Soyut Konu İçeriği	3	3
	Yoğun Ders İçeriği	1	-
	Bilgiyi Uygulayamama	1	1
	Ders Kitabı Eksikliği	2	1
	Ders Saati Azlığı	1	1
	Uzun Ders Adı	1	-
<i>Toplam</i>		9	6

Tablo 8’de öğretmenlerin İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersine ilişkin belirttikleri sorunlar gösterilmiştir. Öğretmenlerin derse ilişkin belirttikleri sorunların üç kategoride yer aldığı görülmektedir. “Öğretmen” kategorisinde sınıf öğretmenleri 2 kod ile görüşlerini ifade etmişken bu kodlardan *Öğretmen Yetersizliği* kodunu sosyal bilgiler öğretmenleri kullanmamış ve 1 kodla görüşlerini ifade etmişlerdir. “Materyal” kategorisinde de 2 kod bulunmaktadır ve *Kaynak Yetersizliği* kodunu sosyal bilgiler öğretmenleri kullanmadığı görülmektedir. “Ders” kategorisinde toplam 6 kod kullanılmıştır ve bu kodlardan en yüksek frekansa sahip olan *Soyut Konu İçeriği* kodudur. *Yoğun Ders İçeriği* ve *Uzun Ders Adı* kodunu sosyal bilgiler öğretmenleri kullanmadan görüşlerini ifade etmişlerdir. Bu tabloda yer alan kod ve kategorilere ilişkin birkaç görüş şöyledir:

“ Benim en büyük sorunum “ne öğreteceğim?” sorusu. Bu dersin sınavı olacak mı? Gibi sorulardı. TEOG’ta bu dersten soru yok örneğin. Kitap yok. Kaynak eksikliği var.” [SNFE2]

“ Somutlaştırılmalı. Unutulmamalı ki; 4. Sınıf daha küçüktür. Kesinlikle dersi parçalara ayırıp dönemlik ders olarak verilmeli. Dersin adının bu kadar uzun olması çocukların aklını karıştırıp sıkılmasına neden olmaktadır.” [SNFK2]

“ Bireysel farklılıklara saygı duyulmaması gibi sorunlar yaşanabiliyor. Öğrenciler, öğrendiklerini uygulamada da zorluk yaşayabiliyor.” [SOSK1]

“ Dediğim gibi, soyut bir konu. Somuta indirmede sorunlar oluyor. Yeterince materyal bulunmamaktır. Taslak program üzerinden gidildiği için, kazanımlara ulaşmada sorunlar olabilir.” [SNFE1]

“...Hazırda bir ders kitabı yok. Hala taslak halinde. Kaynak sıkıntısı var. Soyut konuları öğretmekte zorluk çekiyoruz.” [SNFK1]

“ Ders içeriği çok soyut, öğrencilerin kavramasını zorlaştıracak ifadeler çok fazla. Bu durum derse karşı ön yargı oluşmasını dolayısıyla sıkıcı olarak algılanmasına neden oluyor.” [SOSK2]

TARTIŞMA ve SONUÇ

Birey ile devlet arasında var olan bağ “vatandaşlık” (Er, Ünal ve Özmen, 2013; Özcan, 1985) bu bağı oluşturmak, sağlamlaştırmak hatta şekillendirmek (Heater, 2007) için verilen eğitim ise vatandaşlık eğitimi olarak tanımlanabilir. Bu bağın eğitimle geliştirilmesi bilgili ve değer sahibi vatandaşların yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitimine yönelik yaptıkları tanımların bu doğrultuda olduğu, öğretmenlerin iyi, bilgili ve değer sahibi vatandaşlar yetiştirilmesi amacıyla verilen eğitimi vatandaşlık eğitimi olarak tanımladıkları görülmektedir. Bilgili bir vatandaş, kendi fikirlerini daha etkili bir şekilde ifade edebilir (Mıhladız ve Duran, 2010) ve haklarını arayabilir. Ayrıca bir vatandaşın iyi bir vatandaş olması, üyesi olduğu devletin vatandaşlarda aradığı niteliklere sahip olmasını ifade eder. Bu niteliklerin içerisinde bilgili vatandaş olmanın yanı sıra toplumda bir arada yaşamayı kolaylaştıran, hoşgörü ve uzlaşmacı değerlere sahip, toplumun huzurunu düşünen, kurallara uyan olmak da bulunmaktadır (Akbaş, 2008). Bu açıdan değerlendirildiği zaman araştırmaya katılan öğretmen adaylarının vatandaşlığın tanıma yönelik yaptıkları tanımın uygun bir tanım olduğu söylenebilir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin tümünün Türkiye’de vatandaşlık eğitiminin başarısız olduğunu düşünmesi önemli bir bulgudur. Vatandaşlık eğitimini verecek olan sınıf öğretmenlerinin özellikle bu görüşte olmaları çok dikkat çekicidir. Vatandaşlık eğitiminin uygun bir şekilde verilmediğini düşünen öğretmenler ile bu dersin veriliyor olması düşündürücüdür. Vatandaşlık eğitimi toplumun birlik ve beraberliğini amaçlamasına (Akbaş, 2008) rağmen öğretmenlerin, vatandaşlık eğitiminin başarısız olduğunu düşünmelerinde terör olayları ve iletişimsizlik etkili olmuştur. Vatandaşlık dersi konularının soyut olması ve eğitimin yüzeysel veriliyor olması dersin başarıya ulaşmamasında etkili olmaktadır. Bunun için dersin öğrencilerin aktif olduğu, etkinlik temelli uygulamaya dönük olarak verilmesi bu sorunu ortadan kaldırmada etkili olabilir (Er, Ünal ve Özmen, 2013; Sadık ve Sarı, 2012; Yiğittir, 2007). Eğitim sisteminin sürekli değişiyor ve eğitim politikalarında sürekliliğin sağlanamamış

olması Türk eğitimi için en önemli problemlerden birini teşkil etmektedir (Gedikoğlu, 2005). Çalışmaya katılan öğretmenler de eğitim sisteminin sürekli değişmesini de bir problem olarak ifade etmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin tümü vatandaşlık eğitiminin gerekli olduğunu belirttikleri görülmüştür. Öğretmenler, bilinçli, hayata hazır, demokratik, saygılı, karşılaştığı problemleri çözeabilen, sorumlu ve haklarını bilen yurttaşların yetiştirilmesinin ancak vatandaşlık eğitimi ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Öğrencilerde hak ve sorumluluk bilincinin geliştirilmesi şüphesiz etkili bir vatandaşlık eğitimi ile mümkün olacaktır (Kepenekçi, 2003). Bu durumda dersin önemine inanan öğretmenlerin, dersin verilme amacına daha fazla hizmet edecekleri ve bilinçli yurttaşların yetiştirilmesinde daha etkili olabileceği görülür.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi dersinin 4. Sınıfta verilmesine ilişkin görüşlerinin daha çok olumsuz olsa da olumlu görüşlerin de olduğu görülmektedir. Bu konuda dersin soyut konu içeriğine sahip olması ve daha üst sınıflarda verilmesi gerektiğine ilişkin bulgunun Er, Ünal ve Özmen (2013) ve Sağlam ve Hayal (2015) tarafından yapılan çalışma ile ortak olduğu görülmektedir. Çalışmada öğretmenlerin dersi sosyal bilgiler öğretmenlerinin vermesi gerektiğine ilişkin bulgu ve daha üst sınıflarda verilmesine ilişkin bulgunun Er, Ünal ve Özmen (2013) tarafından yapılan çalışma ile desteklendiği görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı olumsuz görüş belirten katılımcıların dersin çok önemli olduğundan daha alt sınıflarda verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Olumlu görüş belirten katılımcıların ise 4. sınıfın kritik bir dönem olduğunu ve bu dersin hem içerik hem de değer eğitimi yönüyle bu dönemde verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Er, Ünal ve Özmen (2013) yaptıkları çalışmada da aynı bulguya ulaşmışlardır.

Ülke olarak iyi öğrencilere sahip olmak isteniyorsa öncelikle iyi öğretmenlerin yetiştirilmesi gerekmektedir (Seferoğlu, 2004). Çalışmaya katılan öğretmenlerden sınıf öğretmenlerinin büyük bir kısmı vatandaşlık eğitimi açısından kendisini alan bilgisi açısından yetersiz, pedagojik açıdan yeterli değerlendirirken sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük bir kısmı ise hem alan bilgisi hem de pedagojik açıdan kendilerini yeterli görmektedirler. Çalışmada elde edilen bu bulguya göre, Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları Dersinin sınıf öğretmenleri tarafından veriliyor olması bu konuda öğretmenlerin özellikle de alan bilgisi açısından bir eğitime tabi tutulmaları gerektiğini göstermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi ile ilgili bilgi eksikliklerinin olması derse ilişkin sorunlar arasında da belirttikleri bir husustur. Okullarda verilecek olan eğitiminin nitelikli olması ancak öğretmenlerin yeterliklerinin geliştirilmesi ile mümkün olacaktır (Karacaoğlu, 2008; Baş, 2015). Ayrıca çalışmada öğretmenlerin kendilerini geliştirmeye yönelik yaptıkları faaliyetler irdelendiğinde, hem sınıf hem de sosyal bilgiler öğretmenlerinin sırasıyla en fazla interneti kullandıkları, kıdemli bir öğretmen yardımı aldıkları ve konuyla ilgili literatür taraması yaptıkları görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin hiç makale okumaması büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sosyal bilgiler öğretmenlerinin ise Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları dersi taslak programı ile ilgilenmiyor olmaları o dersi kendilerinin vermeyecek olmasına bağlanabilir.

Çalışmaya katılan öğretmenler, Demokrasi, Yurttaşlık ve İnsan Hakları Dersine ilişkin gördükleri sorunları materyal, öğretmen ve ders kaynaklı sorunlar olarak ifade etmişlerdir. Ders ortamında kullanılan öğretim materyalleri öğrencilerin birden fazla duyu organına hitap ederek öğrenmenin daha da kalıcı olmasını sağlamaktadır (Alım, 2007). Bu bağlamda öğretmenlerin belirttikleri materyal azlığı ve kaynak yetersizliğinin giderilmesi vatandaşlık eğitiminin daha etkili verilmesinde kolaylaştırıcı olacaktır. Ayrıca ders kaynaklı olan sorunlardan olan ders kitabı eksikliği, konuların soyut olması, ders saatinin azlığı ve öğrenilen bilginin teoride kalması ve uygulanamaması önemli sorunlar arasında gösterilmektedir. Bu bulguların Er, Ünal ve Özmen (2013) ve Sağlam ve Hayal (2015) tarafından yaptıkları çalışmalarla da desteklendiği görülmektedir. Araştırmada ders adının uzun olması da derse ilişkin sorunlar arasında gösterilmiştir. Öğretmenlerin belirttiği bu sorunun 4. Sınıf öğrencilerinin derse ilişkin tutumları üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Acun, İ., Demir, M., Göz, N.L. (2010). “Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri İle Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki”. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107–123.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9–27.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, M. S. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, R. Turan ve K. Ulusoy (Ed), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, M. S. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. *Sosyal bilgilerin temelleri*, R. Turan ve K. Ulusoy (Ed), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Alım, M. (2007). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme (ÖTMG) dersinin önemi ve öğretim sürecine ilişkin öneriler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 243–262.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlkokullarda İzlediği İlk Öğretim Programı: “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”. *İlköğretim Online*, 10(2), 717–734.
- Audigier, F. (2000). Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship. Strasbourg: Council of Europe.
- Barr, R., Barth, J.L. ve Shermis, S.S. (2013). Sosyal Bilgilerin Doğası. Dönmez, C. (Ed.), Ankara: Pegem Akademi.
- Baş, M. (2015). The Using of IWBs by Primary School Teacher in Mathematics Classrooms, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, Vol: 6, Issue: 21, pp. (121-135).
- Creswell, J.W. (2013). Araştırma Deseni- Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları. Demir, S. B. (Çev. Ed.) Ankara: Eğiten kitap

- Çürük, C. (2015). Kınalızâde Ali Efendi ve Vatandaşlık Eğitimi. Ata, B. (Ed.), Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Kınalızâde Ali Efendinin Ahlâkî Alâ'î Üzerine Okumalar içinde (s. 7–20). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, A. (2004). Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır? I. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Duman, T., Karakaya, Y. ve Yavuz, N. (2001). Vatandaşlık Bilgisi. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Er, H., Ünal, F., & Özmen, C. (2013). 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin 4. sınıfa alınmasına ilişkin görüşler üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(8), 179–196.
- Ersoy, A. F., ve Öztürk, F. (2015). Bir vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik: sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algısı. *İlköğretim Online*, 14(3), 974–992.
- Ersoy, A.F. (2007). Sosyal bilgiler dersinde etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1.
- EURYDİCE (2012). Avrupa'da demokrasi eğitimi. Mayıs 9, 2016 tarihinde http://eacea.ec.europa.eu/Education/eurydice/documents/thematic_reports/139TR.pdf adresinden alınmıştır.
- Gedikoğlu, T. (2005). Avrupa birliği sürecinde Türk eğitim sistemi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 66–80.
- Heater, D. (2007). Yurttaşlığın Kısa Tarihçesi. Delikara Üst, M. (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Karacaoğlu, Ö. C. (2008). Öğretmenlerin yeterlilik algıları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 70–91.
- Kepenekci, Y. K. (2008). Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
- Kepenekçi, Y.K. (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 34, 280–299.
- Keskin, S. C., & Keskin, Y. (2009). Cumhuriyet dönemi ilkokul (İlköğretim 1. Kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak “barış”ın yeri”. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 69–92.
- Keskiner, E. (2003). Türkiye’de din derslerinde vatandaşlık eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3, 38–41.
- Mıhladı, G., & Duran, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin bilime yönelik tutumlarının demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(20), 100–121.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). An Expanded Source Book Qualitative Data Analysis. (Second Edition). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Özcan, H. (1985). Hukuk Sözlüğü. Ankara: Seçkin.
- Patton, M.Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Bütün, M. ve Demir, S.B. (Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Sadık, F. ve Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48–62.
- Sağlam, H. İ., Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkokul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207–217.
- Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlikleri ve mesleki gelişim. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 58, 40-45.
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi Dersi Programlarının Gelişimi. *Journal of International Social Research*, 2(8), 402–410.

- Tay, B. ve Baş, M.(2015), 2009 ve 2015 yılı hayat bilgisi dersi öğretim programlarının karşılaştırılması, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2015 Cilt:X, Sayı:II, s. 104-135.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yığittir, S. (2007). “İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Gerçekleşme Düzeyi ile İlgili Öğrenci Görüşleri”. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı:173.

SUMMARY

In today's modern societies, citizens are expected to be aware of the principles of equality, pluralism, law, universal human rights and freedoms and to be able to interpret them in a correct manner. Additionally, it is a fundamental responsibility of every citizen to be aware of their duties and responsibilities, to protect their rights and to endeavor to develop them (Audigier, 2000). As a notion, citizenship refers to the relationship between the individual and the state (Özcan, 1985).

As a notion, citizenship refers to the relationship between the individual and the state (Özcan, 1985). This relationship is associated with the legal bond between individual and citizen, not with an ethnic origin (Kepenekçi, 2008) or any other variable. Civic education is needed to ensure individuals to become able to fulfill the requirements related to such legal bond. Civic education aims at raising individuals with high self-confidence and self-esteem, respect towards differences, awareness of respective rights and responsibilities, creative and critical thinking ability, who have the ability to question and adapt to changes (Acar et al., 2010; Ersoy, 2007). In today's world of rapid scientific, social and cultural changes where the notion of globalization is thoroughly felt, it has become necessary to educate individuals who are capable of following and keeping pace with such changes."

Political, social, economic and cultural changes experienced by nations may also lead to significant changes related to civic education (Çürük, 2015; Ersoy and Öztürk, 2015). In order to have a bright future and a democratic society, a country must educate good citizens. Education of good citizens entails due attention to civic education (Çürük, 2015). Beginning from the academic year 2015-2016, civic education in Turkey is provided under the Human Rights, Citizenship and Democracy Course Curriculum at the 4th grade of primary school. Opinions of form teachers and social studies teachers on the 4th grade Human Rights, Citizenship and Democracy course, which has been applied for the first time in Turkey, will be reciprocally examined under this study.

Qualitative research method was employed in this study to identify opinions of form teachers and social studies teachers on the 4th grade Human Rights, Citizenship and Democracy course, and to be able to carry out an in-depth research on the subject. Data were obtained through semi-structured interviews in scope of the research. Content analysis was used to analyze the data obtained. The study group of the research consists of 10 teachers in total, who were chosen according to purposive sampling method and who work at state schools and private schools located in the city center of Bartın.

According to the findings obtained in scope of the research, it has been observed that both social studies teachers and form teachers define civic education as the education given with a view to train good, knowledgeable and virtuous citizens.

In addition, teachers have been found out to think that civic education given to teachers in Turkey is absolutely crucial, but the education given is not successful, and the findings also revealed that the majority of form teachers and some of social studies teachers do not see themselves competent in terms of civic education.

It can be said that the candidate teachers who participated in the research made an appropriate definition of citizenship. It is an important finding that all of the teachers having participated in the study think that civic education in Turkey is not successful. It is highly noteworthy that especially the teachers to lecture on civic education are in this opinion. It is unusual that this course is given by teachers who think that civic education is not being provided efficiently. All of the teachers who participated in the study are observed to report that civic education is crucial. Teachers reported that it would only be possible with civic education to raise conscious citizens who are ready for life, democratic, respectful and responsible, who are able to solve the problems they encounter and are aware of their rights. Although the teachers who participated in the study mostly reported negative opinions on civic education course at the 4th grade of primary school, there were favorable opinions as well. Moreover, when the activities carried out by teachers for purpose of self-improvement are examined, it is seen that the internet is most commonly used both by form teachers and social studies teachers, and that these teachers receive assistance from senior teachers and make literature reviews on the subject. It has been found out that form teachers do not read any articles, which can be considered as a major shortcoming. Teachers who participated in the study reported that the problems they observed in respect of the Democracy, Citizenship and Human Rights course are rather related to material, teacher and course.